

MEHMET AKİF ERSOY VE SABAHATTİN ALİ'DE "ÇOCUK ve YOKSULLUK" ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

A COMPARATIVE STUDY ON "CHILD AND POVERTY" IN MEHMET AKIF ERSOY and SABAHATTİN ALİ

Dr. Özgür GEDİKLİ

Milli Eğitim Bakanlığı, gedikliozygur@gmail.com,

ORCID:0000-0001-7763-3699

ÖZET

Etkileşim, analogi ve akrabalık ilişkilerinin incelenmesiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebî metinleri yaklaştırmayı amaçlayan yöntemle karşılaştırmalı edebiyat denir. Bu yöntemle kültürler arası etkileşimin edebî metinlerdeki izleri araştırılarak edebiyat tarihine ve toplumdaki kültürel değişime ışık tutulur. Karşılaştırma iki farklı kültür ya da edebiyat üzerinde yapılabildiği gibi bir ulus edebiyatının sınırları içerisinde iki imge, tür, konu, tip, eser, şair/yazar ya da bunların üslupları bakımından yapılarak farklı ürünler, yazarlar, aynı dönemde ya da farklı zamanlarda yazılmış metinler karşılaştırılabilir.

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) Osmanlı'nın son dönemiyle Cumhuriyetin ilk yıllarına şahitlik etmiştir. Döneminde birçok alanda olduğu gibi ekonomide de sıkıntılar yaşanmış, yoksulluk yaygınlaşmıştır. O, manzumelerinde gerçekleri dile getiren bir anlayıştan yana olmuş, toplumsal sorunlara eğilmiştir. Bu yüzden manzumelerinde toplumun günlük hayatından alınmış sahnelerde trajik temalara değinirken kenar mahallelere ve yoksulluğa da yer vermiştir. "Bayram", "Hasta" ve "Küfe"de yoksulluğa çocukların gözüyle bakmıştır.

Sabahattin Ali (1907-1948) de Mehmet Akif'le hemen hemen aynı yılları görmüş, bu dönemdeki olayların yol açtığı sefaletle şahitlik etmiştir. Bilinçli gözlemleriyle toplumdaki düzensizlikleri ele almış, sosyal gerçeklikten hareketle toplumda saptadığı sorunlara hikâyelerinde yer vermiştir. Birçok öyküsünde Mehmet Akif gibi toplumdaki trajedilere değinirken "Apartman", "Arabalar Beş Kuruşa", "Ayran", "Cigara", "İstmak İçin" hikâyelerinde yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini ele almıştır.

Edebiyatın farklı alanlarında ürün veren bu iki yazarın çıkış noktaları farklı olsa da eserlerinde yoksulluğu işlemeleri ve bunun çocuklar üzerindeki etkilerine yaklaşımları bakımından birçok benzerlik vardır. Dünya görüşlerindeki farka rağmen merhamet noktasında birleşmişler, aynı hislerle çocukların dramını edebi hâle getirmişlerdir.

Bu çalışmada iki yazarın; yaşamları, çevre ve dönemleri, sanat anlayışları, karakterleri değerlendirildikten sonra eserlerindeki çocuk ve yoksulluk teması çerçevesinde benzerlikler ve farklılıklar tespit edilip karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Sabahattin Ali, Çocuk, Yoksulluk

ABSTRACT

Comparative literature is the method that aims to bring literature to other fields of expression and knowledge or to bring literary texts closer to each other with events that are far or close to each other in time and space by examining the interaction, analogy and kinship relations. The traces of intercultural interaction in literary texts are investigated, and the history of literature

and cultural change in society is shed light with this method. The comparison can be made on two different cultures or national literatures as well as in terms of two images, genres, subject, poet, author, type, work, poet / writer or their styles within the boundaries of the literature of a nation. Different products, writers, in the same period or literary works written at different times can be compared.

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) witnessed the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic. He has been in favor of an understanding that denies dreamy truths, and deals with social problems in his works in poetry. “Bayram”, “Hasta” and “Küfe” also viewed poverty through the eyes of children, and experienced the pain of not being able to do anything other than show them mercy.

Sabahattin Ali (1907-1948) saw almost the same years as Akif and witnessed the misery caused by the events of this period. He deals with the effects of poverty on children in his stories of “Apartman”, “Arabalar Beş Kuruşa”, “Ayran”, “Cigara”, “Isıtmak İçin” while he deals with tragedies in society like Akif in many of his stories.

The theme of child and poverty, similarities and differences in the works of their will be identified and compared after evaluating world views, literary circles, and understanding of art of two authors in this study.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Sabahattin Ali, Child, Poverty

GİRİŞ

Wellek *Edebiyat Kuramı* adlı eserinde karşılaştırmalı edebiyata bir bölüm ayırır. Burada terimin ilk olarak Fransa’da Villemain’ın “littérature como-poareé” (1829) şeklinde kullanıldığını; daha sonra İngiltere’de 1948’de Matthew Arnold da görüldüğünü; Almanya’da ise Vergleichende’nin eserlerinde (karşılaştırmalı edebiyat tarihi anlamında) “literaturgeschichte”yi kavramına yer verildiğini belirtir (Wellek, 1994: 60). Ayrıca karşılaştırmalı edebiyatın “dünya edebiyatı”, “genel” veya “evrensel edebiyat” ile aynı anlamda kullanıldığını da (Goethe’nin ‘weltiliteratur’ teriminin çevirisi olan, beş kıta edebiyatının incelenmesi gerektiği manasına gelen “dünya edebiyatı” teriminden esinlenilmiştir.) söyler (Wellek, 1994: 64).

Wellek terimin tarihçesini bu şekilde açıkladıktan sonra yöntem olarak inceleme alanı hakkında bilgi verir. Bu yöntemin ilk defa masallarında metinden metne geçen temaları ve bu temaların ileri seviyedeki edebiyata ne zaman ve ne şekilde girdiğinin saptanmasında kullanıldığını söyler (Wellek, 1994: 61). Fernand Baldensperger çevresinde toplanan Fransız karşılaştırmacıların yöntemi; iki veya daha çok edebiyat arasındaki benzerlik, farklılık, tesir, yakınlık gibi ilişkileri inceleyen alan olarak değerlendirdiğini; bu amaçla Batı Avrupa edebiyatlarını birbirine yakınlaştırıcı birçok veri topladıklarını ve edebiyatlar arası alışverişlerle ilgili birçok bilgi ortaya koyduklarını (Wellek, 1994:63) da aktarır.

“Concepts of Criticism” (1963) de ise karşılaştırmalı edebiyatın daha çok on dokuzuncu yüzyıl biliminin dar milliyetçiliğine karşı bir tepki olarak, pek çok Fransız, İtalyan, İngiliz, Alman vb. edebiyat tarihçisinin tecrit politikalarına karşı bir protestosu olarak ortaya çıktığını söyler (Wellek, 2010: 111).

Van Tieghem, edebiyatlardaki yabancı tesirlerin araştırılmasını, tahlilininin (tamamıyla meydana çıkmış, aşikâr olmuş amaçlara, uzmanlara ve usullere sahip olacak olan) hususi bir disipline bırakılması gerektiğini söyler. Bu disiplin mukayeseli edebiyattır ve o, milli edebiyat tarihinin elde ettiği neticeleri uzatacak, bunları başka milletlerin edebiyat tarihçilerinin vardıkları neticelere bağlayacaktır (Tieghem, 2017: 36). Genel edebiyatın ise “Voltaire”cilik,

“Tolstoy”culuk gibi evrensel tesirleri; hümanizm, klasizm, rasyonalizm gibi fikirleri, hisleri veya sanata ait daha anonim bir cereyanı tetkik ettiğini söyler (Tieghem, 2017: 248)¹. Ona göre, “genel edebiyat” akımlarla ilgilenirken, “karşılaştırmalı edebiyat”, iki farklı milletin edebiyatları arasındaki ilişkileri / tesirleri inceler.

Pichois ve Rousseau, karşılaştırmalı edebiyatı analoji, akrabalık ve etkileşim ilişkisinin incelenmesiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi dallarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla metinleri birbirine yakınlaştırmaya çalışan yöntemsel bir sanat olarak tanımladıktan sonra bu edebi metinlerin birçok dile ya da kültüre ait olması ve aynı geleneğe ait bulunması gerektiğini belirtir². Ardından araştırmacıların üzerine düşenin, kendi amaçlarına ulaşmak için bu tanımdan kendisine uymayan yerleri çıkartmasının faydasından bahsederler. Wellek’e atıfta bulunurlar, Avrupalıların dilbilimsel ya da kültürel sınırdan geçişi vazgeçilmez bir koşul olarak görmelerine rağmen bu yöntemin bir milli edebiyatın sınırları içerisinde de uygulanabileceğini belirtirler (Rousseau- Pichois, 1994:182-183).

Aytaç karşılaştırmalı edebiyatın Batı dillerindeki komparatistik terimiyle karşılandığını söyler ve onu edebi eserleri inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı olarak tanımlar. Görevinin ise aynı dilde veya farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerinde yorumlar getirmek olduğunu belirtir (Aytaç, 1999: 15). Kapsamı konusunda oldukça esnek bir çerçeve çizer ve karşılaştırma, bir edebiyatın kendi sınırları içerisinde olabileceği gibi farklı milletlerin edebiyatları arasında da yapılabilir (Aytaç, 2019: 22) diyerek Rousseau-Pichoisda da gördüğümüz karşılaştırmalı edebiyat yönteminin bir milli edebiyatın sınırları içerisinde de yapılabileceğini vurgular. Ona göre karşılaştırma en az iki ürünü gerektirir ve bunlar aynı dönemde (eşzamanlı) vücut bulmuş eserler olabileceği gibi farklı zamanlarda yazılmış edebi eserlerde olabilir (Aytaç, 2019:2). Böylece karşılaştırmanın inceleme alanındaki farklı millet ya da dil zorunluluğu ortadan kalkar.

Kefeli; karşılaştırmalı edebiyatı, edebî eserlere yansıyan kültürler arası etkileşimleri araştırarak sosyal ve kültürel tarihi ve edebiyat tarihini aydınlatan bir alan olarak tanımlar. Bu araştırmaların çeviri, etki, imge ve tipoloji çalışmaları; yazarların okumaları, farklı kültür ve edebiyatlarla ilişkileri, millî kültürler ile yabancı kaynaklar arasındaki alışveriş gibi son derece hassas ve kati hükümleri engelleyen muğlak bir zeminde yapıldığını belirtir. O da karşılaştırmalı edebiyatın bir edebiyattan yola çıktığında farklı kültür ve edebiyatların bu edebiyata katkısı ve etkisi açısından ele alınabileceği gibi edebiyat malzemesine farklı bakış açıları getirecek bir “yöntem” olarak da değerlendirilebileceğini (Kefeli, 2006: 332)

¹ Wellek, Van Tieghem’in bu fikirlerini eleştirir, bu ayrımın oldukça savunulamaz ve uygulanamaz olduğunu düşünür. Romantik çağ boyunca tarihsel bir romanın incelenmesi genel edebiyat olurken, Fransa’da Walter Scott’ın etkisinin neden karşılaştırmalı edebiyat olarak düşünüldüğünü sorar. Karşılaştırmalı edebiyatın, yazınların dış ticaret incelemesine indirgenliğini iddia eder ve karşılaştırmalı edebiyat ile genel edebiyat arasında yapay sınırlar koyma girişiminin başarısız olacağını belirtir. Çünkü edebiyat tarihi ile edebiyat biliminin bir tek objesi vardır: Edebiyat. Ki edebiyatın dış ticaretinin incelenmesi için karşılaştırmalı edebiyatı tıkmak arzusu, onu ikinci derecede yazarlarla, çevirilerle, gezi kitaplarıyla, araçlarla kurduğu ilişkiyle sınırlar. Kısacası o, karşılaştırmalı edebiyatı sadece yabancı kaynaklar ile yazarların şöhreti konusundaki veriyi inceleyen bir alt disiplin yapar (Wellek, 2010: 109-110). Ayrıca Wellek, karşılaştırmalı ve genel edebiyat arasındaki yapay sınır çizgisi terk edilmesi gerektiğini düşünür. Karşılaştırmalı edebiyatın, bir millî edebiyatın sınırlarını aşan herhangi bir edebiyatın incelenmesi için tesis edilmiş bir terim olamayacağını, herkesin bu kısaltılmış kullanımı anladığından beri onun karşılaştırmalı edebiyatı incelemesi diye adlandırılmasında ısrar etmenin, çok da yararlı olmayacağını düşünür (Wellek, 2010: 112).

² Pichois ve Rousseau, karşılaştırmalı edebiyat; edebi metinleri daha iyi anlayabilmek için tarih, eleştiri ve felsefe aracılığıyla yapılan analitik tasvir, yöntemsel ve ayrımsal bir karşılaştırma, dilbilimler arası ve kültürlerarası edebi olayların yapay bir yorumu olarak da değerlendirir (Rousseau- Pichois, 1994:184).

söyleyerek bu yöntemin sadece farklı iki millet ya da kültür arasında yapılamayacağını, milli edebiyat sınırları içerisinde de uygulanabileceğini vurgular³.

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak etkileşim, analogi ve akrabalık ilişkilerinin araştırılmasıyla, edebiyatı diğer alanlara ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebî metinleri yaklaştırmayı amaçlayan yöntem karşılaştırmalı edebiyat denir. Bu yöntemle kültürler arası etkileşimin edebî metinlerdeki izleri araştırılarak edebiyat tarihine ve toplumdaki kültürel değişime ışık tutulur. Karşılaştırma iki farklı kültür ya da edebiyat üzerinde yapılabildiği gibi bir milletin edebiyatının sınırları içerisinde iki imge, tür, konu, tip, eser, şair / yazar ya da bunların üslupları bakımından da yapılarak farklı ürünler, yazarlar, aynı dönemde ya da farklı zamanlarda yazılmış edebi eserler karşılaştırılabilir.

Aytaç, bu yöntemin uygulanışının ortak konu ve motif ağırlıklı yapılacağını ve araştırmanın girişinde bunun nasıl keşfedildiğinin belirtilmesi gerektiğini; karşılaştırmanın objesi olan eserlerin incelenmesinden önce, o eserlerin yazarları hakkında tanıtıcı bilgiler verilmesinin önemini belirtir. Ardından ortak konu, motifler, tek tek incelenmeli, ama sonra mutlaka işlenişlerindeki farklılıklar, uygulanan inceleme yöntemi çerçevesinde açıklanarak belli bir zemine oturtulmalıdır (Aytaç, 2019: 89). Ancak bir eserin hangi yöntemle incelenecekse, karşılaştırılacak eserlerin de o metotla incelenmesi gerektiğini, sonuçta benzer ve farklı noktaların saptanmasının önemini, bu benzerlik ve farklılıkların arkasındaki muhtemel nedenlerin yine uygulanan metot doğrultusunda ortaya konulmasını (Aytaç, 2019: 89) vurgulayarak inceleme yönteminin kurallarını esnetir.

Enginün etki konusunu son derecede tehlikeli ve hassas olarak görür. Ona göre çağımızdaki araştırmalarda ortaya konan evrensel tipler, semboller göz önünde bulundurulduğunda bir yazarın tiplerini bir başkasınınına bağlamak araştırmacıları yanıltabilir. Gerçekten etki incelemelerinde kaynak tespit edildiye neyin alınıp alınmadığı üzerinde durulur ve alınanların neden, nasıl benimsendiği ve ne ölçüde özümsemiştiği araştırılır. Bu tür incelemeler hem edebiyat tarihine katkıdır hem de bir edebi metnin oluşum sürecini anlamaya yarar. Bir yazarın hayal gücünü neyin, nasıl, ne zaman harekete geçirdiğini tespit, çoğu zaman belgelenemez. Hatta bunu sanatçının kendisi de bilemez (Enginün, 2017: 23)

Aytaç ve Enginün'ün yaklaşımlarından hareketle yazarlar üzerinde tesir aramaktansa benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulacaktır ve onların; yaşamları, çevre ve dönemleri, sanat anlayışları, karakterleri karşılaştırıldıktan sonra eserlerindeki (çocuk ve yoksulluk teması çerçevesinde) benzerlikler ve farklılıklar tespit edilip karşılaştırılacaktır.

1.YAZARLARIN TANITILMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Yaşamları

Mehmet Akif, 1873'te İstanbul Sarıgül mahallesinde doğar. Mahalle mektebi, Emir Buhari İptidai Mektebi, Fatih Merkez Rüştiyesinden mezun olduktan sonra Mülkiye İdadisine devam ederken Mülkiye Baytar Mektebine yatılı olarak girer (Yalçın, 2010: 409). Baytar olarak göreve başlar; bu sayede Anadolu'yu görür ve tanıma imkânı bulur. Bir süre sonra memuriyetten istifa edip Eşref Edip'in çıkardığı *Sırat-ı Müstakim*'de (daha sonra *Sebilürreşat*) yazmaya başlar. Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla Berlin'e gider, esir Müslüman

³ Aktulum da bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. O, karşılaştırmalı edebiyatın büyük ölçüde bir ülke kültürünün mecburi olarak başka ülke kültürleriyle mukayese edilmesine dayandığını ve böyle bir girişimin, başkasının, insan davranışlarındaki çeşitliliğin, kendi kültürüne ya da başka bir kültüre ait bir yapının beğenilip beğenilmemesinin nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına, sonuçta kişinin kendini daha iyi tanımasına olanak sağladığını (Aktulum, 1999: 257) söyler. Burada kullandığı "büyük ölçüde" ifadesiyle o da bu yöntemin bir milli edebiyatın sınırları içerisinde yapılabileceğine dair açık kapı bırakır.

askerlerin kamplarını ziyaret eder. Yine aynı teşkilatın verdiği görevle, Şerif Hüseyin'in isyanına karşı devlete bağlı kabilelerin desteğini almak için Arabistan'a gider. Birinci Mecliste muhalefet grubunda yer alır, görüş ayrılıklarından dolayı İkinci Mecliste yer almaz. Karamsarlığa kapılır, 1923'te Mısır'a gider, Kahire Üniversitesinde Türk edebiyatı dersleri verir. Hastalanınca 1936'da İstanbul'a döner, bir süre tedavi görür ve aynı yıl vefat eder.

Sabahattin Ali 1907'de Gümölcine İğdere'de doğar. Üsküdar'daki Füyüzat-ı Osmaniye İlkokulu, Çanakkale İptidai Mektebi ve Balıkesir ve İstanbul Muallim Mektebine devam eder. Almanya'ya burslu öğrenci olarak gider ve bir süre orada kalır. Mehmet Akif de olduğu gibi o da Avrupa'yı Almanya vasıtasıyla tanır (Alangu, 1968: 169). Yozgat, Aydın, Eskişehir, Konya vb. Anadolu kentlerinde öğretmenlik yapar. Mehmet Akif gibi o da mesleği sayesinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını tanır. Bu onun Anadolu izlenimleri edinmesini, orayı daha yakından tanımasını sağlar. Düşünceleri ve yazdıklarından dolayı hakkında birçok dava açılır, bir süre hapis hapseder. Bu yönüyle de Mehmet Akif'i anımsatır. Resmi ideolojiyle ve mevcut sistemle uyuşmaz, çatışır. Yazdıklarından dolayı hakkında yine birçok dava açılır ve Akif gibi o da çareyi yurtdışına çıkmakta bulur. Ancak kaçak yollardan yurtdışına çıkış yapmaya çalışırken kendisine yardım eden kişi tarafından 1948'de öldürülür (Yalçın, 2010: 875).

Yazarların biyografilerinde meslekleri sayesinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını tanımaları, resmi ideolojiyle uyuşmayıp yurtdışına çıkmaları / çıkmaya çalışmaları, Avrupa'yı Almanya vasıtasıyla tanımaları vb. bakımdan benzerlikler bulunur.

1.2. Çevreleri ve Dönemleri

Akif İstanbul'un geleneksel yaşantısıyla öne çıkan Fatih semtinde yetişir⁴. Küçük yaşta babasının ölümü ve büyük Fatih yangınında evlerinin yanması üzerine ailesi sıkıntılı günler yaşar. Kısa yoldan meslek edinmek için okul değiştirir. Fikirlerini, düşünürlerden çok, sokaktan, aileden, klâsik kültürden, toplumdaki, devletin sarsıntılı hâlinde ve nihayet kendinden alır. Bu yüzden onun fikir kaynağı bizzat toplum ve toplumda yaşayan düşünce olmuştur. Döneminde üst üste gelen felâketler, Balkan Savaşı, Cihan Harbi onu etkilemiştir (Karakoç, 2013: 22-3)⁵.

⁴ Ahmet Kabaklı, Türk-Müslüman orta hâlli ve yoksul halkın Fetih'ten beri kalabalık bulunduğu bu çevrede doğup yetişen Mehmet Akif'in, muhitinin gerek ruhaniyetinden, gerek perişanlık, bakımsızlık, yoksulluk durumlarından gerekse geleneklerinden çok şeyler edindiğini; Sarıgül mahallesinin sefaleti, dedikoduları ahlakı, geriliği, manzarası, mabedi, iç ve dış yaşayışları, biçare ihtiyaçları, bakımsız çocukları, bazı kaygısız zenginleriyle vb. başlıca bir kaynak olarak Akif'in sanat gücünün müşahade alanı olduğunu, *Safahat*'inin alt yapısını teşkil ettiğini düşünür (Kabaklı, 1977: 26). Malkoç da Akif'in yoksullara acımasını, başkalarının derdi için mücadele etmesini büyüdüğü çevreye bağlar. Onun yetiştiği çevrenin fakir semtlerinde düşkünlerin ıstırapının, bakıma muhtaç çocukların, sokağa düşmüş ihtiyaçlıların... Servetifünun şairlerindeki gibi kitabi bir süs olmadığını söyler ve onun yüreğindeki acılarla edebiyatımızın ilk cemiyetçi-sosyal-gerçekçi şiirlerinin yazıldığını belirtir (Malkoç, 1958: XXIX) Karakoç ise Akif'in milli ve dini hislerini de buradan aldığını belirtir: Fatih Cami, medreseleri ve semtini en saf Müslüman Türk heyecanının ördüğü bir toplum olarak görür. Burası devletin başarılarının kutlandığı, fetih haberlerinin sevinçle karşılandığı bir yerdir. O, Mehmet Akif'i Savaş, sokak, güvercin, mevlit, kadir geceleri, ramazan, şiir, mahya... ve bütün bu fonların önünde beliren bir çocuk olarak görür (Karakoç, 2013: 11-13).

⁵ Mehmet Akif Ersoy Türk tarihinin en bunalımlı dönemlerinden birinde yaşar. O'nun yaşamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuş devresine rastlar. Bu dönemde Bosna Hersek, Bulgaristan, Sırbistan birer birer imparatorluktan kopar. Akif henüz dört yaşındayken 93 Harbi diye bilinen Osmanlı - Rus Harbi'nin dehşetini yaşar. Arkasından Kıbrıs'ın işgali gelir. Akif sekiz yaşındayken Fransızlar Cezayir'i, İngilizler Mısır'ı işgal ederler. Osmanlıların Girit ve Yanya'yı Yunanistan'a teslim ettikleri yılda Akif yirmi dört yaşında bir delikanlıdır. Trablus, Balkan felaketlerinin ardından I. Dünya Savaşı'nı yaşar (Timurtaş, 1987: 6).

Sırat-ı Müstakîm'i Eşref Edip'le çıkarırlar. Sait Halim Paşa da onlardır. İslâmcı düşünce, kişilerin ahlâkındaki değişiklik ve bozukluk yüzünden varlığımızın tehlikeye girdiği, içinde bulunduğumuz durumu İslâm'dan kopmaktan ileri geldiği ve bundan tekrar İslâm'a dönmekle kurtulabileceğimizi savunurlar. İslâm'ın ilerlemeye, teknik ilerlemeye mani olmadığını, göstermeye çalışırlar (Karakoç, 2013: 20).

Sabahattin Ali'nin çocukluğu İstanbul ve Çanakkale de geçer. Çanakkale Savaşlarını bütün dehşetiyle görür⁶. Babası 1918'de emekliye ayrılır ancak maaşını alamadığı için ailesinin geçimini zorlukla sağlar⁷. Annesinin hastadır, bu yıllarda sinir bunalımları artar. Babasının kalp hastalığı başlar, erkek kardeşi kekeme olur. Onun çocukluğu annesinin intihar teşebbüsleri, her akşam yorgun argın eve gelen babasıyla kavgaları arasında geçer (Bezirci, 1994: 11). Bozulan aile huzuru onun psikolojisine yansır. İlkokul yıllarında yoksulluğu bütün boyutlarıyla yaşar. 1926 da babasını kaybeder. (Uyguner, 1992: 10). Savaşlar, huzursuz bir aile ortamı, maddi sıkıntılar vb. onun sanatını da etkilemiştir. Kutlu onun dönemi anlatırken Osmanlının yıkılan değerlerinin üzerine yeni bir bina inşa edilmek istendiğinden, milletin sefalet içerisinde olduğundan, yıllardır devam eden savaşlar, hastalıklar, sömürülmelerle milletin zorluklar içerisinde yaşadığından, kadrosuzluk ve cehaletin korkunç derecelerde olduğundan, ülkeyi iktisadi ve sosyal bunalımdan kurtaracak aydınların feragat ahlakından yoksunluğundan, gelir dağılımının korkunç bir dengesizlik içindeyken memurun saltanatından bahseder (Kutlu, 1972: 48).

Sosyalist yazarların başını çektiği *Gerçek* gazetesinde yazar. Aziz Nesin'le *Marko Paşa* gazetesini çıkarırlar. Bu gazete etrafında Rıfat Ilgaz gibi isimlerle yayın faaliyetlerine devam ederler.

Mehmet Akif ve Sabahattin Ali savaşların, toplumsal çalkantıların getirdiği iktisadi ve sosyal bunalımlara maruz kalmış milletin yaralarını saracak şefkatli ellere ihtiyaç duyulduğu bir dönemi yaşamışlar ve küçük yaşlarında yoksullukla mücadele etmişlerdir. Görevleri sayesinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını tanımışlardır.

1.3. Sanat Anlayışları

Mehmet Akif *kendimi milletimin huzurunda gördüğüm günden beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim* cümlesiyle hayat felsefesini, dolayısıyla edebiyata bakışını açıklar. "Süleymaniye Kürsüsü"nde aynı düşünceyi *Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim / İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim/ Budur cihanda benim en beğendiğim meslek / Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek dizeleriyle* de yineler. Böylece Akif şiirde hayalperestliği, hatta parnasyen şiiri reddederek gerçekleri dile getiren bir şiirden yana tavır koyar. Bu yönüyle o, Türk edebiyatının toplum sorunlarına en çok eğilen şairlerinden biri olur. İçinde bulunduğu toplumun bir ölüm- dirim kavgası içinde olduğu korkusunu yaşayarak, kendi iradesiyle şairlik yeteneğini unutmaya, yerine toplumdan yana ahlakçı bir idealist

⁶ Hatıralarında yaşadıklarını şöyle anlatır: *Burada dört sene kaldık. Düşman hemen her zaman şehri bombardıman ediyordu ve biz bu esnada bin korku ile civar köylere kaçıyor, on gün kadar kaldıktan sonra, bombardıman biraz sükûnet buluyor, biz de dönüyorduk...* (Aktaran: Bezirci, 1994: 11).

⁷ Babası bu dönemde başka işlerle ailesinin geçimini sağlamaya çalışırken Sabahattin Ali de boynuna astığı tablayla seyyar satıcılık yapar. Ayrıca babasının pazarcılık yaptığı tezgâhta da çalışır: *Babam çarşı yerinde bir sergi açtı, orada bunları satmaya başladı. (...)Bu sefer ben de boynuma bir işporta taktım, içerisini öteberi doldurdum. Bizim iyi günlerimizi bilen Türklere görünmemek için bunları Rum mahallelerinde 'makaradis kovarikos' diye satmaya başladım. Akşamları babam benim boynundan işportayı çıkarır, yaşaran gözlerini göstermemek isteyerek yanaklarımdan öper ve hesap görürdü. (...)Bu esnada ben iptidaiyi bitirdim* (Bezirci, 1994: 12).

olmaya çalışmıştır⁸. İlk *Safahat*'tan beri izlediği yol dikkate alındığında Mehmet Akif'in şiirinde içeriğin öne çıktığı açıkça bellidir (Yalçın, 2010: 410-411)

Mustafa Kutlu, Sabahattin Ali'nin edebiyat tarihinde sosyal gerçekçi tavrından söz eder. Malzemesini Anadolu'dan derlediğini, bazen bizzat yaşadığı, bazen şahit olduğu, bazen de dinlediği olaylardan çıkardığı hikâyelerle, kendi hayatında derin izler taşıyan roman çalışmalarında, sosyal-gerçekliğin öne çıkarıldığını belirtir (Kutlu, 1972: 4). Bezirci ise onun edebiyatı tamamıyla sosyal bir iş aynı zamanda, içinde yaşanan cemiyet şartlarının şuurlu veya şuursuz bir ifadesi olarak gördüğünü ve böyle bir isteğin sanatçıyı edilgenlikten, biçimcilikten, sanat için sanat görüşünden uzaklaştırdığını; fildişi kuleden ayırarak toplum için sanat görüşüne bağladığını, bireyciliğe kapılmasını, kendine kapanmasını önlediğini, çevresiyle etkin ve yoğun ilişkiler kurmasını sağladığını söyler⁹ (Bezirci, 1994: 149) ve edebiyatı, hiçbir zaman yüksek ruhlu yazarların gönül eğlencesi olarak görmediğini belirtir.

Her iki yazar da gerçekçi bir sanat anlayışından yana tavır koyup sanatı gaye olarak görmemiş onu kendi düşüncelerini yansıtmada bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden eserlerinde toplumun sorunlara eğilmişler, bilinçli gözlemleriyle toplumdaki düzensizliklere eğilmişlerdir.

1.4. Karakterleri

Mehmet Akif hayatı boyunca belli ahlaki prensiplerin adamı olarak yaşamış bir karakter adamıdır. Dostları arasında her zaman dürüst ve sözüne güvenilir bir insan olarak bilinir. Bütün eserlerinde ortaya koyduğu düşünceleri hayatında da bağlı kalır. Tavizsiz bir hayat tarzını benimser. Çabuk gücenen, kırıncı hatta sert mizaçlı bir insan izlemi verdiği yönünde değerlendirmeler olsa da bu yönünü sözünü yerine getirmeyenlere karşı gösterir (Okay, 1989: 13) İdeallerindeki samimiyetten dolayı hiçbir insanı, topluluğu körü körüne benimsemez, yaşamı ile yazdıkları arasında uyum sağlar (Okay, 1989: 15). Başkasının uğradığı haksızlığa kendi başına gelenden daha az katlanır. Kuvvet önünde eğilmeyen Akif, devlet adamlarına yaklaşmaz zorbalara yüz vermez¹⁰. Şiirlerinde devlet adamlarının övüldüğü görülmez (Malkoç, 1958: XXXI) Topçu, onda devirlere, zaruretlere, cemiyetlere göre değişmeyen,

⁸ Karakoç, Mehmet Akif'in sanatını değerlendirirken onun toplumun şimdiki zamanını çok defa tablolar halinde verdiğini, böylece hasta, bir küfeci çocuğun ağır hayat şartını, Doğu ülkelerinin sefaleti, bir mahalle kahvesinin genel seviyesini en hurda noktasına kadar ifşa eden, çıplak halini, kadınların durumunu, genel içtimâî tembellik, bezginlik ve yılgınlık ve bunun yanlışı olarak kadere atfını, bütün yaşama ve düşünce dejeneresansını, bütün cepheleleriyle toplumu masaya yatırarak ele aldığını belirtir. Bu iş yapılırken, şairi, son derece realist, hatta yer yer natüralist bulur. Halkın içine onlardan biri olarak girdiğini ve onların diliyle, hatta zaman zaman argolarıyla onların mantığı ve görüş açılarına da yer vererek, hayatın acı tablolarını çizdiğini söyler. Onun şiirlerinin hikâyelemesini buna bağlar. Ayrıca onun realizmini Fransız romancılığındakinden ayırır. Mehmet Akif'in realizmi, idealinin yedeğinde bulundurduğunu ve bir vasita olarak kullandığını söyler (Karakoç, 2013: 38-39).

⁹ Sabahattin Ali halkçı bir edebiyatın peşindedir ve bunun ancak realist olabileceği, düşünür. Halk âleminin realist olduğu ve tahriften hoşlanmadığı için, hakikatleri maksatlı veya maksatsız, şuurlu veya şuursuz değiştiren muharrirlerden de pek hoşlanmaz. Yalnız bu realizm, natüralizme pek benzeyen diğer realizm ile karıştırmaz. Realist olacağım diye hayatta vakıta halinde mevcut bulunan romantizmi inkâr etmez. İzm'lerden bir şey anlamadığını söyleyerek kendi realist anlayışını ortaya koyar. Kendisi için sadece hayat ve insan olduğunu, yazarın realist mi? şöyle mi, böyle mi diye araştırılacağına namuslu mu yoksa yalancı ve tahrifçi mi? diye sorulması gerektiğini söyler ve hakiki realizminden samimi olmayı, yalan söylememeyi anlar. Ancak ona göre gerçekçiliğin bir başka özelliği de inandırıcı olmasıdır. Sabahattin Ali buna aşırı özen gösterir. Arkadaşı Sevgi Şanlı'ya, "Bazı gerçek olayları gözlediği gibi yazmadığını, gerçek yaşamın öykülerden çok daha şaşırtıcı, çok daha akıl almaz olduğunu" söyleyerek gerçeği inandırıcı kılmak için bazen onu yumuşatmak zorunda kaldığını açıklar (Bezirci, 1994: 151).

¹⁰ Safahattan alınan bu mısralarda da onun kişiliği görülür: *Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;... Hele hak namına haksızlığa ölse tapmam... Adam aldırırma geç git! , diyemem aldırırım. / Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım!*(Ersoy, 2014: 329).

muhitine uymayan, muhiti kendine uyduran, uydurmazsa çarpışan, cemiyetten daha kuvvetli, cemiyeti sürükleyici (Topçu, 2016: 19); kalabalığın içinde yalnız yaşayan, şehirlerin insanını hoşça seyredilen bir manzara olarak gören (Topçu, 2016: 20); devlet ve ikbal mevkilerinden uzak duran, hasbelkader bu mevkilere gelmiş olsa bile bu mevkide tevazuyla davranan büyük adamlarda görülen bu vasıfları görür. Onun ruhuna yakıştığı şekilde büyük sandalye adamı olmadığını; isyan ve mücadelenin safını seçtiğini bu yüzden nasibinin sefalet, yalnızlık, terk edilme ve ızdırıp olduğunu söyler (Topçu, 2016: 21).

Kutlu, Sabahattin Ali'nin gördüklerini ve duyduklarını, devrin politikasına ters düşmesine rağmen ortaya koyduğunu (Kutlu, 1972: 53) ve döneminde gerçeklerinden bahsetmesinin birçoklarının uykusunu kaçırdığını söyler (Kutlu, 1972: 48). O, *Marko Paşa*'da yazdıklarından dolayı davalarla üzerinde baskı oluşturulsa da doğru bildiklerini yazmaya devam etmiştir. Bezirci arkadaşlarının hatıralarında onun konuşkan, kavgacı, girişken hâlinin hikâyelerindeki duygulu kişiliği ile bağdaştıramadığından, yüksek sesle düşüncelerini korkamadan dile getirebildiğinden bahseder (Bezirci, 1994: 51)¹¹.

Korkmaz ise onun çok konuşkan ani ve sert tepkilerin yoğurduğu, biraz çocukça sert bir mizaca sahip olmasının, onu zaman zaman hem kendisiyle hem de toplumla çelişkilere, çatışmalara ve kavgalara sürüklediğini belirtir. Üzerine gelindikçe de çatışmalarının büyüüp derinleştiğini söyler (Korkmaz, 1991: 35). Ona kendi arkadaşları güvenmezler çünkü ağzı sıkı değildir ve dostu düşmanı ayırt edemez. Herkesle samimi konuşur, şakalaşır, çabuk dost olur. Solcu bir arkadaşının yanından faşist bir arkadaşının yanına, oradan polis müdürüne, valiye gidecek kadar herkesle samimidir. Korkmaz onun bu davranışlarını kavgalara rağmen siyasi olarak hala kendini tereddütte hissetmesine ve sanat yönünün ağır basmasına bağlar (Korkmaz, 1991: 37).

Gerçekçi bir sanat anlayışından yana tavır koyan her iki yazar da sanatı gaye olarak görmemiş onu kendi düşüncelerini yansıtmada bir araç olarak değerlendirmiştir. Mehmet Akif doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiş, güç karşısında eğilmemiş, iktidarı elinde buldurana yakınlaşıp menfaat elde etmemiş, kişiliği ile sanatını bütünleştirmiştir. Sabahattin Ali de dünya görüşü farklı olmasına rağmen onun gibi kendi inandıklarını söylemekten çekinmemiş, bazı istisna ve tereddütlerine rağmen genel olarak güce boyun eğmemiştir.

2.ESERLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Eserlerin Özeti

“Küfe”de anlatıcı konumunda kişinin sokağa çıkışıyla başlar. Karşılaştığı manzaradan hareketle kardeşi ve annesinden oluşan ailesinin geçimini babasından kalan küfeyle sağlamak zorunda kalan Hasan'ın dramı anlatılır. Hasan'ın babası ölmüştür, çocuk da evin tek erkeği olarak hamallık yaparak ailesine bakmak zorunda kalır. Ancak o, arkadaşları gibi okula gitmek ister fakat akranları gibi okula gidemez, babasından kalan küfeyle hamallık yapar. Giysilerine, fiziksel unsurlarına yansıyan sefaleti manzumenin sonuna doğru giderek artar.

Mehmet Akif'in okul yıllarında tanık olduğu bir olaydan esinlenerek yazdığı “Hasta”da yatılı okulda verem olan ve hastalığının son aşamasında ölüme terk edilen öğrencinin dramı anlatılır. Yazarın Ziraat Mektebinde yaşadığı bir olayın etkisiyle yazılmıştır (Kuntay, 1990: 66). Doktor muayenesiyle başlayan manzumedeki konuşmalardan çocuğun son günlerini

¹¹ Sabahattin Ali Konya'da öğretmenlik yaptığı yıllarda devlet büyüklerini taşıyan bir şiir okuduğu ihbarıyla tutuklanıp bir yıla hüküm giyer. “Cumhuriyetin Onuncu Yılı” nedeniyle çıkarılan aftan yararlanıp cezaevinden çıkan Sabahattin Ali, memurlukla ilişkisi kesildiği için bir görev alabilmek üzere Ankara'ya gider. Yedi aylık bir bekleyiş sonunda, yanıt olumsuzdur. Bunun üzerine eski kanılarını değiştirdiğini kanıtlamak amacıyla taşıdığı kişiye *Varlık* dergisinde yayımlanan “Benim Aşkım” şiirini yazar, yeniden göreve kabul olunur (Uyguner, 1992:11).

yaşadığı bu yüzden evine gönderilmeye çalışıldığı anlaşılır. Okul müdürü bu görevi mubassıra verir. Fakat çocuğun ne annesi ne de babası vardır. Dolayısıyla gidecek hiçbir yeri yoktur. Yatılı olduğu bu okuldan bir iş sahibi olarak ayrılmak istemektedir çünkü kardeşi de umudunu ona bağlamıştır. Bu durum karşısında hüznülenen çocuk öleceğinin farkındadır, Gureba'ya sığınmaya karar verir.

“Bayram” bütün canlılığıyla şen şakrak bir bayram tasviriyle başlar. Son bölümde ihtiyar bir kadının yanında yetim bir kız çocuğu ağlamaktadır. O da diğer çocuklar gibi salıncağa binmek istemektedir. Fakat ihtiyar kadın salıncakçıya paraları olmadığını söyler ve salıncakçı çocuğu para almadan salıncağa bindirir. Kadın sevinerek salıncakçıya dualar eder.

“Apartman”da yoksul bir inşaat işçisinin trajedisi anlatılırken çocuğunun dramına yer verilir. İşçi apartmanın çatısında çalışmaktadır. O esnada aşağıda evin geçimine katkı sağlamak için küfecilik yapmak zorunda kalan oğlunu görür. Oğlu ağır bir yükün altındadır ve apartmana çıkarken ayağı takılır, yere düşer, küfenin içindeki şişelerden birkaçı kırılır. Çocuk azarlanıp dövülür. Parasını da alamaz. Ayağı yaralı vaziyette ağlayan çocuğu gören babasının dengesi bozulur ve çalıştığı çatıdan aşağı düşüp ölür.

“Ayran”da babası olmayan, annesi başka bir yere çalışmaya giden ve iki küçük kardeşine bakmak zorunda kalan Hasan'ın mücadelesi anlatılır. O, eve bazen gelen annesi ve iki kardeşiyle toprak bir evde oturur. Köye iki saat uzaklıkta bulunan istasyonda ayran satarak onların geçimini annesiyle birlikte sağlamak zorundadır. Yolculara ayran satar, kazandığı parayla kardeşlerine yiyecek alır. Bir kış günü yine istasyona ayran satmaya gider, akşama kadar beklese de satış yapamadan eve dönmek zorunda kalır. Karanlık kalır, müthiş tipi vardır, kurt sesleri gelmektedir. Çaresiz bir koşudan sonra kurtlara yem olur.

“Arabalar Beş Kuruşa”da annesiyle seyyar satıcılık yapan bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Çocuk sekiz yaşlarında, çelimsizdir. Sokakta tahtadan yapılmış oyuncak arabaları satmaya çalışırken yoldaki mağazanın önünde duran otomobilden bakımlı, şişmanca bir kadınla sekiz dokuz yaşında bir çocuk inip mağazaya girerler. Çocuk bir süre sonra dışarı çıkar ve "arabalar beş kuruşa" diye bağırarak sınıf arkadaşını görür. Yanına gidip onunla konuşmaya başladığı sırada mağazadan elinde paketlerle çıkan annesi onu öfkeyle kolundan tutup çeker. Satış yapan çocuğu aşağılayarak azarlar ve onun kendi çocuğunun dengi olmadığını söyler. Çocuklar bu durum karşısında ağlamaya başlarlar.

“Cigara” sokaklarda gazete satan bir çocuğunun yaşantısı anlatılır. Kemal, Beyoğlu'nda gazete satarken, arkadaşıyla bir kız yüzünden kavgaya eder. Gazeteler yere düşer çamura bulanır. O esnada oradan geçmekte olan anlatıcı olaya müdahalede bulunur. Acıdığı Kemale elli kuruş verir ardından bir elli kuruş daha verir. Fakat bir süre sonra Kemal'in yerden yanmakta olan bir izmariti alıp içine çektiğini görür ve onu uyarır. Kemal anlatıcıya küfürle karşılık verir. Ailesi ya da onu bu işi yapmaya iten sebepler üzerinde durulmaz.

“Isıtmak İçin”de çamaşır yıkayarak geçimini sağlayan yoksul bir kadının dramını anlatılır. Fakat bu kadının küçük, hasta bir de kızı vardır. Kadın ne kadar çabalasa da parasızlıktan, odun alamaz. Çaresizce iş arar ama bulamaz. Kızına bakamaz. Onu ne doyurabilir nede ısıtabilir. Koynuna alarak ısıtmaya çalışsa da çocuk bu zorluklara dayamayıp ölür. Annesi onun ölümünü kurtuluşu olarak değerlendirir. Yoksulluk daha önceki hikâyelerden çok daha acı bir şekilde insanların yaşam hakkını bile elinden alan bir unsur olarak verilir.

Mehmet Akif'in “Bayram”, “Hasta” ve “Küfe” manzumeleriyle Sabahattin Ali'nin “Apartman”, “Arabalar Beş Kuruşa”, “Ayran”, “Cigara”, ve “Isıtmak İçin” hikâyelerinde yoksulluk ele alınmış ve çocuklar üzerindeki etkileri gösterilmiştir.

2.2. Çocuklar ve Yoksulluk

“Küfe”de manzumenin kahramanı Hasan, baba yadigârı küfeyi önceleri tekmeleyerek kaderinin kendisine biçtiği role ve babasının ölümüne isyan eder. İsteklerini gerçekleştirememenin, onlardan vaz geçmenin öfkesi içerisinde. Annesinin ve anlatıcının uyarılarına oldukça sert (*Git, cehennem ol şuradan*) tepkiler verir. Ancak manzumenin sonunda kaderine razı olur ve küfeyle hamallık yapmaya başlar. Yazar onu kaderin cezasına uğrayan masum bir mahkûm olarak görür ve eskisinden daha acıklı bir hâlde tasvir eder. Yoksulluk çocuğu çaresiz bırakan bir unsur olarak gösterilir. Onun hayallerini gerçekleştirmesinin, çocukluğunu yaşamasının, zamanından önce sırtına hayatın yükünü almasının sebebi olarak gösterilir. Toplum ise onun bu durumuna karşı kayıtsızdır.

“Hasta”da kahraman içinde bulunduğu olumsuz şartlara sebep olan yoksulluğunu aşmak için çok çalışır, gayret eder fakat karşısına hastalık görünümünde çıkan kaderine yenik düşer. O, kaderini kabullenir fakat kardeşinin beklentilerini boşa çıkarmaktan, rahat ölebileceği bir yer bulamamaktan ve insanların kendisine merhamet göstermemesinden yakını. Bu manzume de de yoksulluk hikâyeye kişisini çaresiz bırakan bir unsur olarak gösterilir. Bu hikâyede de toplumun kayıtsızlığı göze çarpar.

“Bayram”daki çocuk yine Mehmet Akif’in diğer hikâyelerinde olduğu gibi öksüz/yetimdir. Hayattaki tek koruyucusu yaşlı ninesidir. Manzumede çocuğun duygu ve düşüncelerine yer verilmezken o, isteklerini ağlayarak ifade eder. Pasif konumdadır. Kişiliğiyle ilgili bilgi verilmez, kimsesizliği ve yoksulluğu öne çıkarılır. Fakat burada yoksulluk çaresiyle birlikte verilir.

“Apartman”da çocuk kahraman hikâyenin ikincil kişisidir fakat onun dramı babasınınkiyle birlikte verilmiştir. O, Akif’in “Küfe”sindeki Hasan gibi okuldan alınır, ailesinin geçimini sağlamak / aile bütçesine katkıda bulunmak için küfeyle hamallık yapar. Zorlu şartlar altında çalışsa da, taşıyamayacağı yüke mahkûm olsa da yoksulluğun getirdiği çaresizlikle kendisinden beklenenleri yapar. Akif’in manzumelerindeki gibi buradaki çocuk öksüz / yetim değildir ancak çocuğun babası ona sevgisine uygun bir yaşam sağlayamadığı gibi ona kötü davranıldığı zaman da işten atılma korkusundan babalığını gösteremez. Zaten hikâyenin sonunda çocuk yetim kalır. Toplumun duyarsızlığı, aldırmaçlığı ve çocuk kahramanın sefaleti Mehmet Akif de olduğu gibi burada da görülür. Ayrıca yazar zengin / yoksul karşıtlığından da faydalanır.

“Küfe”yle arasında birçok benzerlik bulunan “Ayran” hikâyesinin başkışisi Hasan’dır. O da “Küfe”deki Hasan gibi yetimdir ve bakması gereken kardeşleri vardır. Fakat onun sırtındaki ağır yükü küfesi değil, ayran güğümüdür. Kabullenmişlikle kendisinden beklenenleri yerine getirir. İçinde bulunduğu şartlara karşı direnmez, isyan etmez. Hatta bozuk parası olmayan müşteriden ayran parasını alamadığı ve üstüne bir de “Helal et!” denildiği zaman bile isyan etmeyen, suskunluğunu koruyan bir karakterdedir. Yoksulluğun onu bu duruma mahkûm ettiğinin, ezilmişliğinin yokluktan kaynaklandığının bilincindedir. “Küfe”deki Hasan’ın ilk başlardaki annesine karşı direncine onda rastlanmaz. O, annesine karşı derin bir merhamet duyar ve yoksulluğun kendine biçtiği rolü harfiyen oynar. Akrabaları ya da yaşadıkları köydekilerin (toplum) onlara karşı duyarsızlığı “Küfe” ve “Hasta”yı anımsatır.

“Arabalar Beş Kuruşa”da seyyar satıcılık yapan çocuk ailesinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kalsa da “Küfe” ya da “Apartman”da olduğu gibi eğitimi bırakmak zorunda kalmaz. Ancak yoksulluk onun geceleri ders çalışmasına engeldir çünkü gaz masrafı çıkmaktadır. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen kendisiyle barışıktır ancak yoksulluğundan dolayı toplumsal-sınıfsal ayrımların doğurduğu olumsuz davranışlara, etrafındakilerin tahkir edici ve ezici bakışlarına muhatap olur. Tepkisi ise “Bayram”daki kız gibi çaresizce ağlamaktan ibarettir. “Küfe”deki Hasan’ın tasvirlerine benzer şekilde yoksulluğun çocuk

üzerindeki izlerini göstermek için onun yaşına göre gelişmemişliğine de değinilir. Yazar burada da “Apartman”da olduğu gibi zengin / yoksul karşıtlığından faydalanır.

“Çıgara”da Kemal daha önceki manzume / hikâyelerde görülen çocuklar gibi çalışmak zorundadır. Ancak farklı olarak o; toplumun ilgisini çeker. Yaşadığı sıkıntılardan dolayı kendisine az da olsa yardımcı olunur. Fakat Kemal kendisine iyilik yapana küfürle karşılık verecek kadar nankör birisidir. Ayrıca bu hikâyede daha önceki manzume ve hikâyelere göre merhamet hissinden ziyade nankörlük öne çıkarılmıştır.

“Isıtmak İçin”de çocuk sekiz on yaşlarında küçük, hasta bir kızdır. Kızın hastalığıyla ilgili ayrıntı verilmez. Sefaletle tepkisi ağlayıp annesine sığınmaktan ibarettir. Ancak açlık ve soğuğa dayanamayarak ölür. “Bayram” da olduğu gibi fon karakterdir.

“Küfe”, “Hasta” manzumelerinde yoksulluk “Apartman”, “Arabalar Beş Kuruşa”, “Ayran” ve “Isıtmak İçin” hikâyelerindeki gibi çocukların önünde engelleyici bir unsur, onları çaresiz bırakan, sırtlarındaki ağır bir yük olarak değerlendirilir. “Bayram”da çözülebilecek, “Çıgara”da ise çözümlense bile istenilen sonucun alınamayacağı bir sorun olarak görülür. “Çıgara” dışındaki eserlerde çocuklara karşı acıma hissi öne çıkarılmıştır.

2.3. Tespitler, Benzerlikler ve Farklılıklar

“Küfe”de yoksulluk toplumsal yönüyle ele alınır. Gerçekçiliğin öne çıktığı manzumede sosyal adaletin olmadığı toplumda insanların kaderlerine terk edilmişlikleri ve sıkıntıları karşısında yalnızlıkları dile getirilir. Çocuk babasının ölümüyle gelen sorumlulukların altında ezilmeye başlar ve isteklerinden vazgeçmek zorunda kalır. Böylece yoksulluk manzumenin temel konusuyken aynı zamanda öykü kişinin isteklerine ulaşmasını engelleyen bir unsura dönüşür, çocuğu eğitim imkânından da mahrum bırakır. Hasan maddi imkânsızlıklardan dolayı hayatına yön veremez, kaderine razı olur. Manzumenin ikinci manzarasında Hasan’ın yaşlıları okula giderken onun çalışması ise toplumdaki sosyal adaletin varlığı / yokluğu sorusunu aklı getirir. Ayrıca çevre tasvirleri de (çamurlu, çukurlu yollar) yoksulluk temasına uygun şekilde tamamlayıcı bir unsur olarak yapılır.

“Hasta” manzumesinin kahramanı içinde aynı şartlar geçerlidir. Çocuk bütün çabalarına rağmen hayatın zorlukları karşısında aciz kalır. Öksüz / yetimliğin sahipsizliğiyle çevresi tarafından başıboş dilenci muamelesi görür, içinde bulunduğu şartları aşmak için gayret gösterse de ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden hastalanır, ölüme terk edilir. Sosyal çevresinin bu durum karşısındaki duyarsızlığından yakınır, “Küfe”nin Hasan’ı gibi kaderine razı olur. Burada da “Küfe”de olduğu gibi toplumsal eleştirinin yanında kaderin değiştirilemezliği düşüncesi hâkimdir.

“Bayram” manzumesinde toplumun tavrı “Küfe” ve “Hasta”dan farklıdır. Çocuğun yoksulluğundan gelen çaresizliği karşısında toplum ona duyarsız kalmaz, yardım elini uzatır. Bu yaklaşım toplumsal yardımlaşmanın birçok sorunu çözebileceği düşüncesini aklı getirir. Yoksulluk daha önceki manzumelerde olduğu gibi kaderin bir cezası olarak değil toplumun çözebileceği bir mesele olarak ele alınır.

“Apartman”da da “Küfe”de olduğu gibi yoksulluk eğitimin önünde bir engel olarak karşımıza çıkar. Fakat burada yoksulluğun sebebi (Akif’in manzumelerinden farklı olarak) ücretlerin düşüklüğüdür. Baba ve oğulun maruz kaldığı kötü muamelenin sebebi olarak ise (yine Akif’ten farklı olarak) ekonomik ve toplumsal koşullar gösterilir. Ayrıca çocuğun küfeyi taşımakta zorlandığını söylemesi ve parasını alamaması¹² toplumun duyarsızlığından öte

¹² Maddi gücü elinde bulunduranın hukukunun geçerli olduğu, haklı olanı kudretli olanın belirlediği bir ortam resmedilir ve çocuğun emeği gasp edilir: *Çocuk büsbütün ağlamaya başladı. Bu arada anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu. ... Çocuk gözlerini silmeye başlayarak: -O kadar yerler dolaştırdınız, paramı verin hiç olmazsa diye*

acımasızlığını gösterir. Çalışmak zorunda kalan küçük çocuğun bedenine nispetle oldukça ağır bir iş yapması “Küfe”deki anlatıcının Hasan’la ikinci karşılaşmasıyla benzerlik gösterir¹³. Her iki eserde çocukların fizikleri gibi kılık kıyafetleri de sefaletlerine uygun şekilde tasvir edilir.

“Ayran” hikâyesinde Sabahattin Ali toplumsal yardımlaşmanın olamamasını eleştirir. Zor şartlarda hayatta kalmaya çalışan Hasan ve kardeşlerine ne de akrabaları yardım eder. Onların dramı karşısında herkes sessizdir. Toplum onlara yardım elini uzatmadığı gibi onlardan faydalanarak bazı hakka hukuka göndermede bulunan terimlerle vicdanlarını rahatlatır¹⁴. Çocuğa emeğinin karşılığı verilmez. Adamla-çocuk karşı karşıya getirilerek “doğru”yu güçlü olanın belirlediği düşüncesi vurgulanır. Çocuk bu durum karşısında hakkını aramayı ya da tepki göstermeyi düşünemeyecek kadar çaresiz bir kabullenmişlikle hayatına devam eder. Sosyal adaletin yokluğu düşüncesi vurgulanır. Ayrıca burada da “Küfe”de olduğu gibi çevre tasvirleri sefaleti yansıtabilecek şekilde yoksulluk temasına uygun şekilde yapılır¹⁵.

“Arabalar Beş Kuruşa”da yoksulluk (Akif’ten farklı olarak) eğitimin önünde bir engel olmasa da fırsat eşitliği açısından engel teşkil eder. Çocuk derslerine gaz masrafı çıkmasını diye gündüz çalışır¹⁶. Ayrıca bu hikâyede yine Akif’ten farklı olarak gelir adaletsizliğinin doğurduğu sınıf ayrımı çocukların kıyafetlerinde ve zengin çocuğun annesinin tahkir edici davranışlarıyla vurgulanır¹⁷. Bu hikâyede satıcı çocuğun sınıf arkadaşıyla karşılaşmasıyla belirtilen sosyal eşitsizlik “Küfe”de Hasan’ın okuldan çıkan çocukların yanından küfesiyle

yalvardı. Öteki omuzlarını silkti: -İki şarap şişesi kırıldı, yüz ellişerden üç lira... Birde para mı istiyorsun?- diyerek apartmanın köşesindeki ufak kapıdan içeri girdi. Çocuk hala orada duruyor ve uuuf, uuuf... diye ağlıyordu. Ayağından sızan kanlar apartmanın önündeki beyaz parkeleri kırmızıya boyamıştı (“Apartman”, *Bütün Öyküler-I*, 2000: 142).

¹³ Anlatıcı Hasan’ı sefil bir halde küfeyle eşyalarını taşıırken eşyasını taşıdığı kişi onun bu durumuna aldırmandan işini yaptırmanın peşindedir. “Ayran” ve “Küfe”de vurgulanan düşünce toplumun, çocukları katlanmayacakları kadar ağır bir yükü taşımak zorunda bırakmasıdır: *Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî; / Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocuk ... Cılız bacaklarının dizden altı çırçıplak... / Bir ince mintanın altında titriyor, donacak! / Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!* (Ersoy, 2014: 21).

¹⁴ Ayran satarak geçimini sağlayan çocuğun sattığı ayranlardan içtikten sonra çocuğun parası çıkışmadığı için parasını ödememesi, yani çocuğun hakkını yemesi, üstüne üstük de çocuktan helallik istemesi acı bir hiciv ile anlatılmaktadır: *-Gelsene ulan! diye bağıryordu. Küçük Hasan o tarafa koştu. Penceredeki: -Ver on kuruşu!.. dedi. Çocuk derhal parayı uzattı. ... Adam parayı yine yeleğinin cebine koyduktan sonra, çaresiz bir eda ile: -Yok çeyreğim, ne yapalım! dedi.. Hey, çocuk, hakkını helal et! diye bağırdı* (“Ayran”, *Bütün Öyküler-II*, 2000: 48).

¹⁵ “Ayran” ve “Küfe”de manzume/hikâyenin giriş kısmı konu/temayı çağrıştıracak tasvirlerle başlar: *Köyden istasyona giden yol, eriyen karlarla diz boyu çamurdu. İki mızrak boyu yükselen güneş ... yoldaki pis su birikintilerine vurunca donuk sarı bir renk alıp boğuluyordu* (“Ayran”, *Bütün Öyküler-I*, 2000: 41). *Sokakların da gezilmez ki yüzme bilmeyerek! / Adım başın da derin bir buhayre dalgalanır, / Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!*(Ersoy, 2014: 19)

¹⁶ Satıcılık yapan çocuğa arkadaşı ödevlerini yapacak fırsat bulup bulamadığını sorar: *-Derslere ne zaman çalışıyorsun? Mektepten çıkınca. İki saat falan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışmam ki. Gaz masrafı çok oluyor* (“Ayran”, *Bütün Öyküler-I*, 2000: 144).

¹⁷ Çocukların fiziksel unsurları ve kıyafetleri şöyle tasvir edilir: *Çocuk sekiz yaşında vardı, fakat ilk görüşte altı yaşından fazla denilemezdi. Zayıf ve minimini idi. ... Büyücek bir otomobil, mağazanın önünde durdu; içinden süslü ve şişmanca bir kadınla sekiz dokuz yaşlarında, beyaz bereli ve tozluklu, yumuşak lacivert paltolu bir çocuk indi* (“Arabalar Beş Kuruşa”, *Bütün Öyküler-I*: 2000: 142-144). Zengin çocuğun annesi seyyar satıcılık yapan çocukla konuşmamasını tahkir edici bir üslupla söyler: *Kadın yaklaşınca, hala şaşkın şaşkın gülmüseyen oğlunu bileğinden yakaladı: -Bu ne hal?- diye bağırdı. -Kimlerle konuşuyorsun?- Ve öteki elindeki şemsiyeyi, elini hala unutarak arkadaşının avucunda bırakan küçük satıcının omuzuna vurdu. Sonra haykırdı: -Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu?* (“Arabalar Beş Kuruşa”, *Bütün Öyküler-I*, 2000: 145).

geçtiği manzarada vurgulanan karşıtlıkla benzerlik gösterir¹⁸. Ancak Akif karşıtlığı Sabahattin Ali gibi ekonomik ve toplumsal koşullara değil kadere bağlar.

Sabahattin Ali'nin önceki hikâyelerinden farklı olarak merhamet hissinde ziyade nankörlüğü öne çıkardığı “Cıgara”da merhametten maraz doğar düşüncesi hâkimdir. Yazar yoksulluğa karşı bakış açısını değiştirir. Daha önceki hikâyelerinde toplumun duyarsızlığını eleştiren yazar duyarlı davranıldığında beklenen karşılığın alınmayacağı düşüncesini vurgular.

“Isıtmak İçin”de küçük, hasta bir kızla annesinin sefaleti karşısında toplumun suskunluğu ve insanların çaresiz bırakılarak ölümü bir kurtuluş olarak algılayacak duruma getirilmesi eleştirilir. “Hasta”da olduğu gibi çocuk ölümüne terk edilir. İnsanların hayatını idame ettirecek kadar bile kazançları yoktur. Sosyal adalet ve gelir adaletsizliği eleştirilir.

Mehmet Akif'in “Bayram” dışındaki iki manzumesi de kötü sonla biter (Akif'in bu manzumesi mutlu sonla bitmiş gibi görünse de çocuğun içinde bulunduğu ve yoksulluğun ona dayattığı şartlar oldukça kötüdür, bunları aşması için her zaman başkalarının yardımına ihtiyaç duyar.). Sabahattin Ali'nin beş hikâyesi de kötü sonla bitmiştir. Her ikisi de yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisini okuyucuya hissettirmek onda merhamet duygusunu uyandırmak için böyle bir yola başvurmuştur.

2.4. Bakış Açısı

Mehmet Akif “Küfe”, “Hasta” ve “Bayram”daki tasvirlerinde gözlemlerine dayalı gerçekçi bir bakış açısı görülür. Yer yer realist ve natüralisttir. Fakat merhamet duygusunun öne çıkarıldığı yerlerde objektiflikten uzak kalınarak manzume kahramanlarına karşı acıma hissi belli edilir. Şairin kişilik özellikleri belirginleşir ve zulme maruz kalan, yoksul, kimsesiz bu çocuklardan yana tavrı koyulur. Onları bu duruma sevk eden nedenlere karşı öfke ve isyan sezilir.

Şair öznel yaklaşımıyla okuyucuyu yönlendirir ve onun kendi bakış açısıyla hareket etmesini sağlar. Okuyucu “Küfe”deki Hasan'a karşı sempati duyup acıma hissiyle yaklaşırken, “Hasta”daki öğrenciyi okuldan apar topar uzaklaştıranlara karşı öfke duyar; “Bayram”da çocuğa yardım elini uzatan salıncakçıya sempati besler.

Yoksulluğu yetim, öksüz, fakir çocukların, akranları gibi bir hayat sürdürmelerine, hayallerine ulaşmalarına bir engel; neşe, eğlenme gibi duygulardan mahrum bırakan; insanı çaresizliğe sevk eden bir unsur olarak görürken bunun dayanışmayla çözülebileceğini düşünür (Bayram). Bu yüzden yardıma ihtiyacı olan insanlara karşı duyarsız kalan toplumu eleştirir. Gerçekçi bir şair olan Mehmet Akif sanatını toplumcu bakış açısıyla oluşturmasına rağmen yoksulluğun ve çocukların çektikleri acıların sebebini kadere bağlar.

Sabahattin Ali “Ayran”, “Arabalar Beş Kuruşa”, “Apartman”, “Isıtma İçin” ve kısmi olarak “Cıgara” hikâyelerinde Mehmet Akif gibi kişilik özelliklerinden¹⁹ dolayı ezilenin yanında yer alır, onlara karşı merhamet hissi öne çıkarılarak realist-romantik bir tavır sergilenir. O da hikâyelerinde yoksul, kimsesiz, çaresiz kahramanlarına karşı objektif davranma gereği duymaz, yakınlık gösterir, sevecen, sempatik yaklaşır ve onları bu duruma düşüren nedenlere karşı öfkesini, isyanını dile getirir. Kahramanlarını onurlu bir şekilde tasvir eder. Onlar

¹⁸ *Evet, bu yavruların hepsi, pür-sürûd-i şebâb, / Eder dururdu birer âşiyân-ı nura şitâb. / Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi! / Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi, / -Ki ezmek istedi görmekle rehğüzârın da* (Ersoy, 2014: 21).

¹⁹ Mustafa Kutlu, Sabahattin Ali'nin mizacını yırtıcı ve kavgacı olduğunu, zulme maruz kalan birinin onda uyandırdığı kızgınlığın, hemen zulmedenin yakasına yapışacak kadar kuvvetli olduğunu söyler ve bu yüzden de romantik duygularının altında bencillik olmadığını düşünür (Kutlu, 1972: 58).

zorluklarla karşılaştıklarında asla el açmazlar, dilencilik yapmazlar. Bu yönüyle de Mehmet Akif'in "Küfe"sindeki Hasanla benzerlik gösterirler²⁰.

O da bu öznel yaklaşımlarıyla Mehmet Akif'in manzumelerinde olduğu gibi okuyucunun sempatisini ve öfkesini yönlendirir. Öykülerde ezileni tutar sempatik ve sevecen gösterir. Ezen, zulm eden insanların antipatik yönlerini öne çıkarır. Böylece okuyucunun kendisiyle birlikte hareket etmesini sağlar. Okuyucunun "Ayran", "Arabalar Beş Kuruşa", "Apartman", "Isıtma İçin" hikâyelerindeki çocuklara karşı merhamet göstermesini sağlarken "Cigara"daki çocuğa karşı öfkesini körükler. Çocukların yaşadıkları zorluklardan dolayı "Ayran'da Hasan'ın parasını vermeyen adama, "Arabalar Beş Kuruşa'da satıcılık yapan çocuğu aşığılayan kadına, "Apartman"daki uşak ve ev sahibine nefretle yaklaşır.

Yoksulluğa çaresizlik, eşitsizlik, sefalet olarak bakar. Sebebini ise sosyal adaletin olmayışına (Ayran), toplumsal tabakalaşmaya (Arabalar Beş Kuruşa) ve toplumun dayattığı ekonomik şartlarda (Apartman) arar. O da Akif gibi yardıma ihtiyacı olan insanlara karşı duyarsız kalan toplumu eleştirir. Bu nokta onun da Akif gibi yoksulluğun toplumsal dayanışmayla çözülebileceğine inandığını gösterir.

Her iki yazar da gerçekçi yaklaşımlarıyla eserlerinde merhamet hissini öne çıkarırlar. Kişilere objektif yaklaşmazlar; ezilen, zulme maruz kalan, yoksul, kimsesiz vb. kişilerden yana tavır koyarlar. Okuyucunun sempatisini ve öfkesini yönlendirirler.

SONUÇ

Mehmet Akif'in "Bayram", "Hasta" ve "Küfe" manzumeleriyle Sabahattin Ali'nin "Apartman", "Arabalar Beş Kuruşa", "Ayran", "Cigara", "Isıtmak İçin" hikâyelerini çocuk ve yoksulluk teması bağlamında karşılaştırdığımızda (düşünceleri ve çevrelerindeki kişilerde farklılıklar görülse de) biyografileri, yaşadıkları dönem ve şartlardaki koşulluktan dolayı yoksulluğa yaklaşımları ve onun çocuklar üzerindeki etkileri bakımından benzerlikler görülür.

Gerçekçi bir sanat anlayışından yana tavır koyan her iki yazar da sanatı gaye olarak görmemiş onu kendi düşüncelerini yansıtmada bir araç olarak değerlendirmiştir. Doğru bildiklerini söylemekten çekinmemişler, güç karşısında eğilmemişler, mazlumun yanında yer almışlardır. Bundan dolayı eserlerinde toplumsal sorunlara eğilmişler, bilinçli gözlemleriyle toplumdaki düzensizlikleri ele almışlardır. Toplumun aksayan yönlerinden biri olarak gördükleri yoksulluğu farklı sebeplere bağlamalarına rağmen zulme maruz kalan, yoksul, kimsesizlerden yana tavır koymuşlar eserlerini okuyucuda merhamet duygusu uyandırmak ve bu toplumsal yaraya dikkat çekmek için bir araç olarak kullanmışlardır.

Onlar yoksulluğu sosyal hayatın içinde ötekileştirilmiş, ezilmiş çocukların mücadelesiyle ele almışlardır. Dünya görüşlerindeki farka rağmen merhamet noktasında birleşmişler, aynı hislerle çocukların dramını edebi hale getirmişlerdir, biyografilerinden ve yetiştikleri çevreden aldıkları ilhamla inandırıcılıklarını arttırmışlardır.

Mehmet Akif manzumelerinde çocukların yaşadıklarından hareketle anlattığı yoksulluğu, inancı gereği kadere bağlarken bunun üstesinden toplumsal yardımlaşmayla gelinebileceğini dile getirmiştir. Sabahattin Ali ise yoksulluğun sebebini ondan farklı olarak toplumsal tabakalaşmaya, ekonomiye, gelir adaletsizliğine bağlamış ve zengin / yoksul karşıtlığını vurgulamıştır. Ancak her iki yazar da sosyal adaletin olmamasını ve çocuklar özelinde insanların trajedisine karşı toplumun duyarsız kalmasını eleştirmiştir.

²⁰ Mehmet Akif "Küfe"de çalışmanın erdemini vurgular ve insanın eli ayağı tutarken başkasından bir şey istemesini tasvip etmez: *Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak? / Ayıp: dilencilik, işlerken el yürürken ayak!* (Ersoy, 2014: 20).

KAYNAKÇA

- AKTULUM, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- ALANGU, T. (1968). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (Cilt-I)*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- AYTAÇ, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- AYTAÇ, G. (2019). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- BEZİRCİ, A. (1994). *Sabahattin Ali*. İstanbul: Evrensel Basın Yayım.
- CEMAL, M. (1990). *Mehmet Akif*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ENGİNÜN, İ. (2017). *Mukayeseli Edebiyat*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERSOY, M.A. (2014). *Safahat* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- KABAKLI, A. (1977). *Mehmet Akif*. İstanbul: Toker Yayınları.
- KARAKOÇ, S. (2013). *Mehmet Akif*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KEFELİ; E. (2006). Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (8), 331-350,
- KORKMAZ, R. (1991). *Sabahattin Ali (İnsan- Eser)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi.
- KUTLU, M. (1972). *Sabahattin Ali*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- MALKOÇ, N. (1958). *Safahat ve Mekân-Mehmet Akif Ersoy*. İstanbul: Şehir Matbaası.
- OKAY, O. (1989). *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ROUSSEAU, M. A.-PİCHOİS, P. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat* (çev. Mehmet Yazgan), İstanbul: MEB Yay.
- SABAHATTİN ALİ. (2000). *Bütün Öyküleri-I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- (2000). *Bütün Öyküleri-II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TİEGHEM, P.V. (2017). *Mukayeseli Edebiyat* (çev. Yusuf Şerif Kılıçel). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- TİMURTAŞ, F. K. (1987). *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- TOPÇU, N. (2016). *Mehmet Akif*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- UYGUNER; M. (Der.), (1992). *Sabahattin Ali, Yaşamı-Sanatı-Yapıtlarından Seçmeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- WELLEK, R.-WARREN, A. (1994). *Yazın Kuramı*, (çev. Yurdanur Salman/ Suat Karantay), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- WELLEK, R. (2010). *Karşılaştırmalı Edebiyat Krizi* (çev. Adem Çalışkan). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (3/12) 109-114.
- YALÇIN, M.(ed.) (2010). *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. İstanbul: YKY.